

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تاریخ معاصر ایران

سال سوم آموزش متوسطه

کلیه رشته‌ها

(به استثنای رشته‌های ادبیات و علوم انسانی - علوم و معارف اسلامی)

وزارت آموزش و پرورش سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

برنامه‌ریزی محتوا و نظارت بر تألیف: دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی

نام کتاب: تاریخ معاصر ایران - ۲/۲۵۳

مؤلفان: دکتر علی‌اکبر ولایتی، دکتر جلیل عرفان‌منش، غلامرضا میرزایی و یعقوب توکلی

با همکاری: مسعود جوادیان

بازنگری و اصلاح: دکتر علی‌اکبر ولایتی، دکتر جلیل عرفان‌منش با همکاری عباس پرتوی مقدم

ویراستار: محمدرضا سرشار

آماده‌سازی و نظارت بر چاپ و توزیع: اداره‌ی کل چاپ و توزیع کتاب‌های درسی

تهران: خیابان ایرانشهر شمالی - ساختمان شماره‌ی ۴ آموزش و پرورش (شهید موسوی)

تلفن: ۹-۸۸۸۳۱۱۶۱، دورنگار: ۹۲۶۶۰۸۸۳، کد پستی: ۱۵۸۴۷۴۷۳۵۹

وب سایت: www.chap.sch.ir

صفحه‌آرا: زهره بهشتی شیرازی

طراح جلد: طاهره حسن‌زاده

ناشر: شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران: تهران - کیلومتر ۱۷ جاده‌ی مخصوص کرج - خیابان ۶۱ (داروپخش)

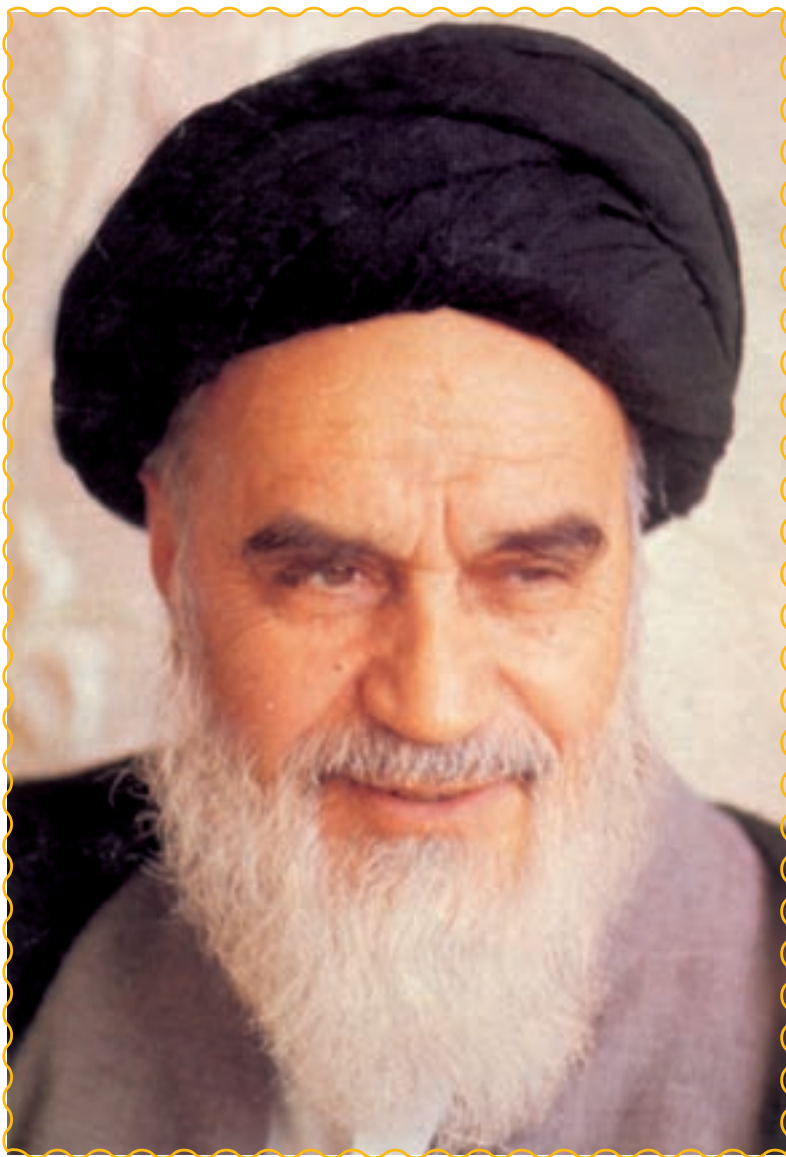
تلفن: ۵-۴۴۹۸۵۱۶۱، دورنگار: ۰۴۴۹۸۵۱۶۰، صندوق پستی: ۱۳۴۴۵/۶۸۴

چاپخانه: شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران «سهامی خاص»

سال انتشار و نوبت چاپ: چاپ پنجم ۱۳۸۹

حَقّ چاپ محفوظ است.

شابک ۹۶۴-۰۵-۱۳۴۹-۰ ISBN-964-05-1349-0



امروز دانش‌آموزان باید سعی کنند تاریخ انقلاب
اسلامی‌مان را و نقش وحدت خودشان و دانشگاهیان را باروحنیون
بیاموزند.

امام خمینی

فهرست مطالب

	سخنی با دبیران گرامی
	سخنی با دانش آموزان عزیز
۱	مروری بر پیشینه و تاریخ ایران از آغاز تا دوران قاجار (برای مطالعه)
۱۷	درس اول — حکومت قاجار از آقامحمدخان تا محمدشاه
۲۷	درس دوم — دوران ناصرالدین شاه
۳۷	درس سوم — زمینه‌های نهضت مشروطه
۴۳	درس چهارم — آغاز حرکت مردم علیه استبداد و پیروزی نهضت مشروطه
۵۲	درس پنجم — مشروطه در دوره‌ی محمدعلی شاه
۶۱	درس ششم — دوره‌ی دوم مشروطه (۱۲۹۳-۱۲۸۸ش)
۷۲	درس هفتم — کودتای ۱۲۹۹
۸۱	درس هشتم — رضاخان؛ تثبیت قدرت
۸۹	درس نهم — ویژگی‌های حکومت رضاشاه
۹۸	درس دهم — سقوط رضاشاه
۱۰۶	درس یازدهم — اشغال ایران توسط متفقین و آثار آن
۱۱۲	درس دوازدهم — نهضت ملی شدن صنعت نفت
۱۱۸	درس سیزدهم — زمینه‌های کودتای ۲۸ مرداد
۱۲۹	درس چهاردهم — کودتای بیست و هشتم مرداد
۱۳۵	درس پانزدهم — ربع قرن سیطره‌ی آمریکا بر ایران
۱۴۲	درس شانزدهم — زمینه‌ها و هدف‌های اصلاحات آمریکایی در ایران
۱۴۶	درس هفدهم — زمینه‌های پیدایش نهضت روحانیت
۱۵۲	درس هجدهم — قیام ۱۵ خرداد
۱۶۲	درس نوزدهم — تحولات ایران پس از تبعید امام خمینی
۱۷۳	درس بیستم — ایران در آستانه‌ی انقلاب اسلامی
۱۸۱	درس بیست و یکم — پیروزی انقلاب اسلامی
۱۹۰	درس بیست و دوم — دولت موقت مهندس مهدی بازرگان
۱۹۹	درس بیست و سوم — اولین دوره‌ی ریاست جمهوری
۲۱۰	درس بیست و چهارم — جنگ تحمیلی عراق علیه ایران
۲۲۰	درس بیست و پنجم — آرمان‌ها و دستاوردهای انقلاب اسلامی
۲۳۳	فهرست منابع

سخنی با دبیران گرامی

۱- در نگارش این کتاب، سعی بر این بوده است که به جای شیوه‌ی «وقایع نگاری» و «تاریخ نگاری نقلی» که به شرح رویدادها و توصیف حوادث می‌پردازد، از شیوه‌ی «تاریخ نگاری علمی و تحلیلی» استفاده شود. در این شیوه به جای پرداختن صرف به حوادث، به روابط علت و معلولی رویدادها، توجه می‌شود. و در چارچوبی تحلیلی، با نگاهی مستدل و با بهره‌گیری از اسناد و مدارک، رویدادهای تاریخی را بررسی می‌کنیم.

۲- در این کتاب کوشش شده است تا از آوردن اسامی، نام‌ها، و یا جدول‌های غیرضروری خودداری گردد. با این وجود، از دبیران محترم تاریخ و طراحان سؤال‌های امتحانی تقاضا شده است از طرح سؤال‌ها و موضوع‌ها، با رویکرد «حافظه‌مداری» که، در شیوه‌های وقایع نگاری و تاریخ نگاری نقلی متداول است اجتناب ورزند و به جنبه‌های تحلیلی وقایع تاریخی توجه بیشتری مبذول فرمایند.

۳- مطالبی تحت عنوان «بیشتر بدانید» و «برگی از تاریخ»، با هدف افزودن اطلاعات تاریخی دانش‌آموزان، به مباحث درس اضافه شده است. از این مطالب، و آنچه که در پی‌نوشت‌ها آمده است در امتحان‌های نیم‌سال و پایان سال، سؤالی طرح نمی‌گردد.

هدف‌های آموزشی درس تاریخ معاصر ایران

همکار گرامی انتظار می‌رود با تدریس درس تاریخ معاصر ایران، دانش‌آموزان نسبت به هدف‌های اصلی آن درس شناخت و درک نسبی پیدا کنند. بنابراین توصیه می‌شود به هنگام تدریس و ارزشیابی در طول سال تحصیلی، هدف‌های زیر را مدنظر قرار دهید:

۱- چگونگی تأسیس، استقرار و تثبیت حکومت قاجار با توجه به زمینه‌ها و عوامل داخلی و

خارجی

۲- اهداف و رقابت‌های استعماری دولت‌های بزرگ اروپایی (انگلستان، روسیه و فرانسه) در ایران

در دهه‌های نخست حکومت قاجار

۳- شخصیت و مدیریت شاهان و کارگزاران عالی‌رتبه‌ی حکومت قاجار

۴- نفوذ و دخالت‌های مستمر انگلستان و روسیه در امور ایران در طول دوران حاکمیت سلسله‌ی

قاجار

- ۵- ساخت اجتماعی و اقتصادی ایران (صورت‌بندی اجتماعی و اقتصادی) و تحولات آن در عصر قاجار
- ۶- آثار و پیامدهای اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی گسترش مناسبات و ارتباطات بین‌المللی، به‌ویژه روابط با کشورهای اروپایی
- ۷- زمینه‌ها و عوامل جنبش‌های مردمی در دوره‌ی قاجار با تکیه بر جنبش تنباکو و انقلاب مشروطه
- ۸- نتایج و پیامدهای جنبش تنباکو و انقلاب مشروطه
- ۹- نقش اجتماعی، فرهنگی و سیاسی روحانیت، به‌ویژه در مخالفت و مبارزه با استبداد داخلی و استعمار خارجی
- ۱۰- شکل‌گیری گروه تحصیل‌کردگان غیر حوزوی (روشنفکران) و نقش اجتماعی و سیاسی آنان
- ۱۱- تأثیر و پیامدهای دو جنگ جهانی بر اوضاع ایران
- ۱۲- ظهور، استقرار و سقوط دیکتاتوری رضاشاه با توجه به زمینه‌ها و عوامل داخلی و خارجی
- ۱۳- اهداف و نتیجه‌ی اقدامات رضا شاه
- ۱۴- رقابت قدرت‌های بزرگ (انگلستان، شوروی و آمریکا) برای نفوذ و سلطه بر ایران بعد از شهریور ۱۳۲۰
- ۱۵- جنبش ملی شدن صنعت نفت (زمینه، عوامل و نتایج)
- ۱۶- کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ با تأکید بر عوامل داخلی و خارجی
- ۱۷- نفوذ و سلطه‌ی سیاسی، نظامی و اقتصادی آمریکا بر ایران پس از کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲
- ۱۸- زمینه‌ها و عوامل نهضت اسلامی مردم ایران
- ۱۹- نقش امام خمینی در مبارزه با سلطه‌ی خارجی و وابستگی حکومت پهلوی
- ۲۰- معترضان و مخالفان حکومت پهلوی (دیدگاه و روش مخالفت و مبارزه)
- ۲۱- انقلاب اسلامی و سرنگونی نظام سلطنتی پهلوی در ایران
- ۲۲- استقرار و تثبیت نظام جمهوری اسلامی
- ۲۳- دسیسه و توطئه‌های قدرت‌های خارجی به‌ویژه آمریکا بر ضد جمهوری اسلامی ایران
- ۲۴- اقدامات خرابکارانه و فعالیت‌های گروهک‌های تروریستی و ضدانقلاب داخلی
- ۲۵- ایستادگی ملت ایران در برابر توطئه و دشمنی‌های دشمنان خارجی و داخلی انقلاب اسلامی
- ۲۶- جنگ تحمیلی عراق بر ضد ایران و دفاع ملت ایران در برابر متجاوز و پیامدهای آن
- ۲۷- رهبری و مدیریت حضرت امام خمینی و حضرت آیت‌الله خامنه‌ای
- ۲۸- دستاوردهای انقلاب اسلامی (استقلال در ابعاد سیاسی، اقتصادی و فرهنگی)
- گروه تاریخ دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی

سخنی با دانش‌آموزان عزیز

از آن‌جا که درس تاریخ جزو درس‌های تخصصی شما نیست، چه بسا تصور کنید که این درس اهمیتی ندارد و شما تنها برای نمره قبولی باید آن را بخوانید. این تصور در نگاه اول درست به نظر می‌رسد! شما حق دارید برای امور زندگی خود برنامه داشته باشید و به آینده بیندیشید. آینده‌نگری شما و برنامه‌ریزی‌تان برای آن با توجه به چه چیزهایی صورت می‌گیرد؟ شناختی که از خود دارید؛ ارزیابی و شناختی که از شرایط موجودتان دارید؛ و نیز ارزیابی‌تان از آینده.

اما بیایید طوردیگری به این موضوع بیندیشیم؛ شما چه قدر خود را می‌شناسید و شخصیت کنونی‌تان محصول چه چیزهایی است؟ خواهید گفت: قدری از آن محصول وراثت است، یعنی خصوصیات جسمانی، فکری و به ویژه اخلاقی که از طریق گذشتگان به شما رسیده است. تعلیم و تربیت و زندگی خانوادگی، محیط اطراف و دوستان و آشنایان و تحولات اجتماعی و نیز تجارب شخصی هم بخشی از آن را شامل می‌شود. آیا این‌ها چیزی جز گذشته و در واقع چیزی جز تاریخ‌اند؟ اکنون به «شرایط موجود» توجه کنید؛ آیا «شرایط موجود» در یک تأمل هرچند سطحی، چیزی جز حاصل حوادث، تحولات و عملکردهایی است که گذشتگان ما نقش اصلی را در شکل‌گیری آن داشته‌اند؟

بنابراین، هرچه در گذشته بیشتر تأمل کنیم، هم خود را بهتر می‌شناسیم و هم جامعه‌مان را؛ زیرا همه پدیده‌ها و رفتارهای فردی و اجتماعی، ریشه در گذشته دارد. با شناخت بیشتر این ریشه‌ها، می‌توانیم ارزیابی درست‌تری از خود داشته باشیم، از کرده‌هایمان خواه فردی، خواه اجتماعی درس بگیریم. می‌توانیم راه‌حل‌های مناسب برای مشکلات و مسائل اجتماعی ارائه کنیم، نیازهای واقعی‌مان را تشخیص دهیم و در راه سعادت و کامیابی گام برداریم. به همین دلیل است که بخش‌های قابل توجهی از آیات قرآن کریم و کلام همه بزرگان و دانشمندان به ذکر تاریخ و توصیه مطالعه و تأمل در آن اختصاص دارد. تاریخ پیامبران، اقوام، جوامع، و نیز زنان و مردانی که اکنون دیگر در میان ما نیستند. به‌علاوه همچنان که، می‌دانیم تاریخ تنها ذکر اعمال پادشاهان و تحولات سیاسی جوامع نیست بلکه سرگذشت علوم و فنون، هنرها و هنرمندان، ورزشکاران و قهرمانان، همه و همه تاریخ است و هر یک جنبه‌هایی از زندگی اجتماعی انسان را شامل می‌شود که مطالعه آن مفید و لذت بخش است.

تاریخ دانشی بسیار گسترده است و در ساعات محدود درسی نمی‌توان به اندازه کافی بدان پرداخت. پس چه باید کرد؟ برای شما که درس تاریخ جزو درس‌های تخصصی‌تان نیست و تنها بخش کوچکی از

برنامه‌های آموزشی‌تان را شامل می‌شود، مطالعه تاریخ معاصر ایران، ضروری‌تر به نظر می‌رسد. این دوره از تاریخ به ما نزدیک‌تر است و نتایج حوادث و تحولات مربوط به آن، ملموس‌تر و زنده‌تر. شما در آینده هر رشته تحصیلی و نیز هر شغلی را انتخاب کنید و به اصطلاح جامعه‌شناسان، هر نقش اجتماعی را که ایفا نمائید، به مطالعه تاریخ نیازمندید به ویژه هر چه بیش‌تر رشد کنید و بزرگ‌تر شوید ارزش آن را بهتر و بیشتر درخواهید یافت.

تاریخ معاصر ایران حوادث تلخ و شیرین بی‌شماری را به خود دیده است که در این کتاب به گونه‌ای فشرده و خلاصه، با بخش‌هایی از آن آشنا می‌شوید.